

OLOF PALME

Anförande vid Landsorganisationens kongress den 23 september 1981

Med reservation för eventuella ändringar

Jag har haft förmånen att i år som det socialdemokratiska partiets representant få delta i en rad fackliga kongresser: Livsmedels, Fabriks, Handels, Lantarbetarnas, Metalls, Statsanställdas, Beklädnads och därjämte Kvinnoförbundets, Ungdomsförbundets och PRO:s.

Dessa kongresser har präglats av den oro som finns ute bland människorna. Framför allt en oro för arbetslöshet, utslagning, rationaliseringar och nedläggningar. Därtill kommer att alla känner hotet om urholkade reallöner och försämrade sociala förmåner. Detta är den vardag som man upplever på arbetsplatserna. Det är den upplevelsen de fackligt aktiva i inlägg efter inlägg förmedlat på sina kongresser.

Det har samtidigt inte varit några modstulenhets eller uppgivelsens rådslag. Kongresserna har tvärtom berett ett tillfälle att ge uttryck för en mycket bestämd handlingsvilja och framtidstro. Man har lagt fast sina program och därmed stakat ut rikt-

linjer för det framtida arbetet. Man har känt gemenskapen i den breda folkrörelse som den svenska arbetarrörelsen utgör.

Nu kulminerar denna uppladdning inför de kommande årens arbete vid LO-kongressen och vid partikongressen nästa vecka.

Svensk fackföreningsrörelse har verkligen visat sig kunna stå pall i hårda stormar.

Det är inte mer än 10 år sedan fackföreningsrörelsen utsattes för hårda angrepp från vänster. De fackliga ledarna beskrevs närmast som förrädare, lekbollar i händerna på mäktiga kapitalintressen. Unga studenter visste berätta att fackföreningsrörelsen i stort sett inte åstadkommit någonting för att förbättra arbetarklassens villkor. Reformismen hade kapsejsat. Nu gällde det att höja det revolutionära medvetandet hos massorna. Nu krävdes en ny strategi som avlägsnade sig från den borgerliga demokratins föreställningar. På känt leninistiskt manér skulle den strategin tillföras arbetarklassen utifrån av dessa självutnämnda teoretiker. De visste allt om arbetarklassens kamp till skillnad från de fackliga företrädare som arbetarna själva valt ur sina egna led.

Nu har detta angrepp från vänster mer eller mindre brutit samman. Det har kommit utomordentligt intressanta böcker och artiklar som är en uppgörelse med leninismens grundteser, och som pekar på det oupplösliga sambandet mellan socialismen och den politiska demokratin. Dessa skrifter ger uttryck för en självprövning och omprövning som inger stor respekt. Med den nyvunna övertygelsens hela fräschör formuleras där på nytt argumenten för demokrati och reformism.

Avgörande för att angreppen från vänster aldrig fick genomslag hos löntagarna var självfallet mötet med verkligheten.

Svenska löntagare kände inte igen sig i bokstavspartiernas beskrivningar. De upplevde sig inte till den grad utplundrade, manipulerade, utan inflytande på sin omgivning. Fackets förtroendevalda var inte några arbetarklassens förrädare. Visserligen skulle de tåla att skällas på för att avtalet blivit för lågt, men sist och slutligen var det dem man valt ur de egna leden som man litade mest på.

Framför allt kunde man till åskådning bese det praktiska resultatet i de länder som försökte tillämpa kommunistiska teorier. Samhällssystemet i Tjeckoslovakien och Polen kan inte ge sig särskilt

lockande för en svensk löntagare. Det gäller inte bara den låga materiella levnadsstandarden, ineffektiviteten i systemet. Det gäller också den tristess och ofrihet som kännetecknar de kommunistiska samhällena. Den reformistiska fackföreningsrörelsen bestod med framgång angreppen från vänster.

Nu tio år senare kommer ett angrepp från höger som för tankarna tillbaka till 20-talets debatt. Nu framställs de fackliga företrädarna som maktlystna pampar, som vill förkväva medlemmarna och krossa det fria näringslivet. De utgör ett hot som i frihetens intresse måste tyglas. I grunden företräder de fackliga pamparna inte sina medlemmars verkliga intressen, säger man nu som på 20-talet.

På sin tid talade man om tokvänstern och avgrunden. Nu börjar man höra uttrycket tokhögern eller avgrunden åt andra hållet. En icke oväsentlig skillnad är emellertid att den militanta vänstern i huvudsak bestod av skrivkunniga akademiker med stor hänförelse men ringa makt och inga pengar. Den militanta högern däremot, förefaller ha stora ekonomiska resurser och förbindelser till stora maktapparater i landet.

Den s.k. högervägen ute i världen innebär en strävan tillbaka till en renodlad kapitalistisk marknadsekonomi, till förhållanden som delvis rådde innan en politik för full sysselsättning och social

välfärd på 30-talet började slå igenom i västerlandets industriländer.

Vad har den gamla nya vänstern och den nya gamla högern gemensamt förutom ovilja mot den demokratiska arbetarrörelsen? Jo, de har också föraktet för blandekonomin gemensamt, den som i så hög grad är socialdemokratins kännemärke. Varken kommunismens planbyråkrati eller kapitalismens marknadsdjungel har vi sagt. Blandekonomi har vi kallat det vi står för.

Det är måhända ett föga upphetsande begrepp. Det är som hämtat ur den grå vardagsreformismen. Men det är vårt sätt att styra ekonomin. Det var med det sättet vi tog Sverige ur 30-talskrisen. Det var med det sättet vi blev ett av de framgångsrikaste länderna i världen både på det sociala och på det ekonomiska området.

Den gamla nya vänstern för 10-15 år sedan föraktade oss därför att vi inte avskaffat prismetanismen, fri företagsamhet och fri handel med omvärlden. De föraktade oss när vi sade att vår blandekonomi givit den svenska arbetarklassen de högsta reallönerna, den bästa sjukvården, den lägsta spädbarnsdödligheten, de längsta semestrarna. Vart leninism, stalinism, kommunism och planbyråkrati leder kan vi nu beskåda i Polen.

Det den nya högern angriper oss för är igen att vi håller fast vid blandekonomi. Prismekanism, fri företagsamhet, fri handel är för oss medel i kampen för sociala mål. För socialdemokratin är det därför otänkbart att offra sociala mål för abstrakta principers skull. Den nya högern angriper oss för detta. Den vill inte ha blandekonomi. Man vill ha bort de sociala inslagen ur marknadsekonomin, de solidariska inslag som gör det befogat att kalla den blandekonomi.

Den nya högern är lika revolutionär som den nya vänstern var i den meningen att de är ute efter verkligt grundläggande förändringar av vårt samhällssystem. Det är bara att läsa i deras skrifter. Angreppet riktas mot allt det som vi förknippar med begreppet välfärdspolitik och fullsysselsättningspolitik. Varje ingrepp i marknadsekonomin skildras som ett hot mot den personliga friheten. En av de största ideologerna, Friedrich von Hayek, som var här nyligen, förklarar att marknadshushållningen bygger på att man undertrycker vissa naturliga instinkter hos människorna. Man måste undertrycka medmänsklighet, solidaritet och medkänsla och ersätta dessa känslor med abstrakta regler till skydd för privat äganderätt, avtalsrätt och fri konkurrens, annars fungerar inte marknadshushållningen.

Från denna utgångspunkt kräver man fritt fram för de starka. Skatter för annat än försvar och polis

blir ett ingrepp i den personliga friheten, nämligen friheten att själv bestämma över sin inkomst. Försöker vi ingripa i de ekonomiska processerna till den arbetslöses, den sjukes eller den utslagnes försvar, gör vi bara mer skada än nytta. Vi förstör incitamenten, säger teorin, vi skadar de välståndsbildande krafterna. I linje med samma betraktelsesätt har samhället inget ansvar för att bekämpa arbetslöshet. Det klaras bäst av marknadens självläkande krafter, om politikerna avstår från att ingripa och låter inflation och arbetslöshet i stället fungera som mediciner. Det får till slut folk att godta sänkta reallöner, att flytta, att anpassa sig. Fackföreningarna är ett systemfrämmande element som egentligen bör avskaffas.

Så länge dessa idéer var att betrakta som skrivbordsprodukter var det inte så farligt. Men nu har man i flera länder börjat tillämpa dem. Det praktiska resultatet är förskräckande. I England närmar sig arbetslösheten nu 3 miljoner människor. Produktion och investeringar sjunker. De sociala klyftorna ökar. Inom Reagan-administrationen tycks man betrakta en arbetslöshet på 8 procent som naturlig och hälsosam för ekonomin. Och glöm aldrig att i alla dessa högerstyrda länder söker man på olika sätt komma åt fackföreningsrörelsen. Den enda fackförening de nykonservativa talar väl om är Solidaritet i Polen, och det har speciella orsaker.

Men när denna process drivs vidare, kommer man så småningom att möta ett bestämt och hårdnackat motstånd ute bland människorna. Då växer de sociala motsättningarna och då bryter så småningom de vackra teorierna samman i mötet med verkligheten. Redan börjar borgerliga ekonomer säga att Thatcherismen är en teoretisk extremism med fruktansvärda sociala konsekvenser. Och de stora Washington-demonstrationerna häromdagen bör vittna om att fackföreningensrörelsen i USA börjar samla sig till motstånd.

Därför tror jag att vi redan börjar närma oss den punkt där höger vågen är på upphällningen. Den militanta högern kommer att bryta samman av samma skäl som den militanta vänstern gjorde det, nämligen när skrivbordsprodukterna möter den praktiska verkligheten ute bland människorna. Men innan denna process är fullbordad kan det ske väldiga skadeverkningar i demokratins samhällen. Och priset kan bli stora uppoffringar för enskilda människor.

Precis som vi tog strid för reformismen och blandekonomin mot den militanta vänstern och segrade, skall vi ta upp kampen med den nya marknadsliberalismen eller vad de kallar sig - för blandekonomin och det sociala ansvarets politik och vi skall gå segrande även ur den striden.

I Sverige har vi nu drabbats av en serie svaga borgerliga regeringar. Resultatet av deras politik är utomordentligt dåligt. Inte minst om man ställer det i relation till de egna anhängarnas förväntningar.

Det har inte blivit bättre i Sverige med en borgerlig regering. Det har blivit sämre.

På dessa fem år som de borgerliga regerat har priserna stigit med 70 procent.

Reallönerna har sjunkit med 8-10 procent.

Industriinvesteringarna har sjunkit med 25 procent.

Tillväxten har varit mycket låg. Långt under det europeiska genomsnittet.

Samtidigt har man genom väldiga underskott lagt bördor på framtiden. Underskottet i statsfinanserna har sedan 1976 stigit med 2000 procent, tjugodubblats, från 3,7 till 75 miljarder och mer. Det leder till att bara räntan på statsskulden snart är lika stor som hela kostnaden för folkpensionerna.

Statens utlandsskuld har sedan 1976 stigit från i stort sett ingenting till över 47.000 miljoner kronor. Det betyder att bara räntan på utlands-

skulden redan idag är större än alla inkomster från svenska exporten av personbilar.

Detta har de borgerliga partier i Åstadskommitté, som för fem år sedan lovade guld och gröna skogar och som för två år sedan hade fräckheten att inför valet påstå att deras politik fört Sverige ur krisen.

Det är således ett uselt fögderi som denna borgerlighet har att redovisa. Mycket kan skyllas på en dyster utveckling i den internationella ekonomin. Men dessa problem har förvärrats av de borgerliga regeringarna. Med sömngångaraktig säkerhet har man vid nästan varje tidpunkt använt en felaktig ekonomisk politik.

Under valåret 1979 drev man en starkt expansiv politik, trots att vi då hade en uppåtgående konjunktur. Den politiken drev på inflationen och försämrade allvarligt våra möjligheter att nå tillbaka till en mera balanserad utveckling.

Våren 1980 satte man in ytterligare stimulanser av privat konsumtion för att få avtalsrörelsen i hamn.

Så på hösten 1980 vände man helt om och satte in en väldig åtstramning. Det var ett svek mot löntagarna som framtogs allt man fått från regeringen för att skriva under avtalet och mer därtill. Det var

också felaktig ekonomisk politik eftersom det var en kraftig åtstramning som sattes in i ett läge när det stod klart för alla att konjunkturen vände neråt.

I januari i år ledde regeringens oförmåga att sätta ihop ett trovärdigt budgetförslag till en allvarlig valutakris. Då chockhöjde man räntan för att undvika en devalvering.

Nu tvingas regeringen, trängd mot väggen, likväl devalvera, m.m.

Varje gång de borgerliga partierna gör en ny tvärvändning i den ekonomiska politiken går man ut med högtidliga deklARATIONER om att man nått den definitiva vändpunkten. Nu har man hittat de vises sten. Nu skall alla de ekonomiska problemen lösas.

Häromdagen lades den senaste egendomliga kombinationen, med devalvering, momssänkning och vissa utgiftsbesparingar fram.

Devalveringen accepterar vi som ett faktum. Paketet i övrigt föreligger ännu bara i form av stenciler. Men några kommentarer kan ändå göras.

Momssänkningen är uppenbarligen bara ett sätt att försöka hoppa jämfota över prisklausulen i löneavtalen. Men det är inte säkert att man lyckas. Prisklausulen kan ändå utlösas. Under alla förhållanden är det en uppenbar risk för att inflationsproblemen bara skjuts

något framåt i tiden och att prisökningarna 1982 blir desto större.

Regeringen syftar tydligen inte till att stimulera ekonomin genom momssänkningen. Eftersom den skall balanseras med utgiftsbesparingar är det i stället fråga om en omfördelning. Bördorna skall bäras av framför allt två grupper. Det är pensionärerna, som skall få sina villkor försämrade. Det är ungdomarna och de andra arbetslösa, eftersom regeringen nu inte anser att man har råd att ge AMS de pengar som behövs för att motverka den öppna arbetslösheten.

Till denna politik har vi anledning vara ytterligt skeptiska.

I sin villrådighet och i sin besvikelse galopperar nu de borgerliga partierna åt höger. Moderaterna redovisar i sitt senaste program en rå kapitalism som bär tydliga spår av den högerpolitik som nu förs i Storbritannien och USA.

Folkpartiet och centerpartiet följer efter. De verkar f.n. ännu mer skräckslagna för moderaterna än när de hade dem på nära håll i regeringen.

Vi skall ha klart för oss att det första offret på den borgerliga högervidningens altare är den fulla sysselsättningen. Jag sade det för ett år sedan när den borgerliga regeringen i en nedåtgående konjunktur lade fram sitt åtstramningspaket. Sedan dess har det blivit alldeles klart att den borgerliga regeringen medvetet planerat för en kraftigt ökad arbetslöshet.

När jag den senaste tiden rest runt i landet, så är det överallt sysselsättningsfrågan som lever i människornas sinnen. Det är varslen, företagsnedläggningarna, permitteringarna, avskedandena, köerna på arbetsförmedlingen. Speciellt allvarlig är ungdomsarbetslösheten. Oron för att de unga inte skall få jobb måste sätta sin prägel på vardagen i många svenska hem.

Det är bittert och det är svårt. Det kan leda till personliga katastrofer. Det kan leda till social oro.

I England, finns det nu, till följd av Mrs. Thatchers högerpolitik, stora områden där bra mycket mer än hälften av alla unga går arbetslösa. Där har arbetslösheten säkert varit en av orsakerna bakom sommarens kravaller. Där har man frågat de unga arbetslösa om de kan tänka sig att tillgripa våld för att åstadkomma nödvändiga samhällsförändringar. Svaret blev oftare ja än nej. Och två ungdomar begick

självmod i förtvivlan över att sakna jobb. Kan man kräva av de unga, av någon, att stillatigande acceptera arbetslöshet?

Visst kan man stå i talarstolar eller sitta i TV och säga att vi måste tolerera en ökad arbetslöshet, att en så eller så stor procent måste vara arbetslösa. Det kan man kanske göra, ty procenten saknar ansikten, förhoppningar, livsvilja.

Men gå ut till en ung människa och säg att nu får du träda åt sidan med din arbetskraft, din vilja till arbetsgemenskap och din stolthet. Nu är det ekonomisk kris och nu måste vi reda upp det här och precis nu, när alla måste anstränga sig, då har vi inte plats för dig i arbetslivet. Din insats blir att vara arbetslös.

Det blir arbetarrörelsens viktigaste uppgift att än en gång gå till kamp för den fulla sysselsättningens samhälle.

Det är en kamp vi utkämpat tidigare, som rör själva livsnerven i svensk arbetarrörelse.

I grunden handlar det om två ting. Det första är arbetets betydelse för människans utveckling som individ och medmänniska. Det andra är arbetets betydelse som källa för välstånd och trygghet.

PO Enquist har skrivit en gripande roman om människorna, arbetet och politiken när arbetarrörelsen fick fotfäste i Västerbottens kustland för en mansålder sedan. De första organisationsförsöken slutar naturligtvis med att föreningen får läggas ned.

Hade man bara förlorat, eller hade ändå något vunnits?

Så här skriver Enquist: "Det gällde arbetets ära, som det skulle komma att heta långt senare och i en annan miljö." Och han citerar den nedlagda föreningens första resolution: "'Då vårt anseende som arbetare är för oss en livsfråga af första rang kunna vi ej prisgifva den åt någons godtycke.' Egentligen inte en dålig början. Lutheransk eller inte, puritansk eller inte, den rörde vid något viktigt. Arbetet hade värde. De hade plötsligt insett det: deras arbete hade värde, och först hade de inskränkt definitionen av detta värde till den rent moraliska sfären. Anseende. Heder. Moral."

Många decennier senare i 30-talets arbetslöshets-kris fick människorna höra att arbete, det har vi inte råd med. Men de fick också höra att det var arbetslösheten vi inte hade råd med. Så här skrev Ernst Wigforss:

"Ju svårare krisen blir, ju mera arbetslösheten växer, desto mindre blir inkomsterna i hela samhället, desto mer måste alltså kravet på sparsamhet

skärpas och desto omöjligare skulle det bli att sätta igång arbeten. Inför den växande arbetslösheten skulle medborgarna alltså bekymrat men undergivet säga till varandra: Vi äro för fattiga för att kunna arbeta. Och ju fattigare vi blir, desto mindre har vi råd att arbeta. Det finns intet folk med sitt sunda förnuft i behåll, som i längden kan slå sig till ro med den ekonomisk visdom av detta dårhusmässiga slag."

Nu måste vi på nytt gå ut och svara på frågan varför vi inte har råd med arbetslöshet. Och svaret för vi med oss ut i kampen för att återupprätta och utveckla den fulla sysselsättningens samhälle.

Den uppgiften blir inte lätt i den förödelse som den borgerliga ekonomiska politiken skapat, i den förödelse där inflationen rasar, reserverna är uttömda och skulderna börjar växa oss över öronen.

Det kräver en handfast och hårdhänt ekonomisk politik som icke får släppa det långsiktiga perspektivet. Därför är det av utomordentligt stor vikt för hela den svenska nationen, att fackföreningsrörelsen och det socialdemokratiska partiet kan enas om riktlinjerna för en ekonomisk politik som kan föra landet ur krisen.

En utgångspunkt när det här programmet utformats har varit att dagens ekonomiska kris är mycket mera komplicerad än t.ex. 30-talets. Därför krävs nu ett mycket vidare och mera sammansatt krisprogram än det arbetarrörelsen den gången lade fram.

I programmet anges framför allt tre dominerande problem i ekonomin, tre stora hot mot den fulla sysselsättningen, den sociala välfärden och den rättvisa fördelningen. Dessa hot är de stora underskotten i statsbudget och utlandsaffärer, den höga inflationen och den dåliga utvecklingen av produktion och investeringar inom industrin. För att lösa krisen måste man ha ett program som angriper alla dessa problem i ekonomin samtidigt.

I programmet ställs upp tre grundläggande förutsättningar för en framgångsrik socialdemokratisk krispolitik:

- vi måste kunna åstadkomma en fortsatt ekonomisk tillväxt, vad noll-tillväxt innebär har vi fått bistra erfarenheter av de senaste åren;
- vi måste ha en rättvis fördelning av bördorna, arbetarrörelsen kan aldrig vara med om att skrota fördelningsspolitiken;
- vi måste skapa en bred folklig medverkan i krispolitiken. Det krävs politiska beslut, med det krävs

också engagemang från många människor, på arbetsplatser, i bostadsområden, i skolan, på fritiden.

Kravet att få ner de stora underskotten gör att konsumtionen måste hållas tillbaka, både den privata och den offentliga. Både i kommuner och riksdag måste vi visa största återhållsamhet på utgiftssidan och dessutom kommer vi att behöva förstärka en del inkomster. Men detta räcker inte för att få balans i ekonomin.

Gruppens analyser visar att en av de viktigaste förklaringarna till de allvarliga problemen i ekonomin är inflationen. Därför föreslås ett program mot inflationen med en lång rad inslag. Huvudpunkter i detta program är

en prispolitik som kan hjälpa till att bryta inflationsförväntningarna,
en fördelningspolitik som kan skapa sådana förutsättningar för lönepolitiken att avtalsuppgörelser kan nås på en låg nominell nivå,
en valutapolitik som kan bidra till att avskärma oss från de internationella prisstegringarna,

En hård antiinflationspolitik medverkar till att kraftigt minska underskotten, stärka företagens konkurrenskraft, ge rättvisare fördelning av inkomster och förmögenheter och tryggare sysselsättning.

Det avgörande för om vi långsiktigt ska få en mer positiv utveckling här i landet är att vi kan få

fart på den svenska industrin. Det gäller att öka produktionen och öka investeringarna. Programmet innehåller en lång rad förslag för en offensiv satsning för att stimulera industrin.

Det gäller sådana åtgärder som att se till att inte skogsindustrin måste säga nej till order för att de inte har tillgång till den skogsråvara den behöver. Vi vill också med olika medel styra över en del av efterfrågan inom landet från import till produktion i Sverige.

Vi måste också öka efterfrågan. Men inte genom en allmän stimulans som bara skulle öka underskotten. I stället måste åtgärderna riktas mot speciella områden som har ett direkt värde för den långsiktiga uppbyggnaden av ekonomin. Krisgruppen har föreslagit åtgärder inom framför allt tre områden, nämligen energiförsörjning, transportsystem och byggande.

På det här sättet kan vi öka kapacitetsutnyttjandet inom industrin, vilket är en förutsättning för att få fart på investeringarna. Långsiktigt är det nödvändigt att också bygga ut vår produktionsförmåga om vi skall kunna lösa problemen.

Förslagen i programmet för att nå ökad produktionsförmåga innefattar bl.a. åtgärder för att se till att det finns utbildad arbetskraft på de områden där sådan behövs. Det gäller att få till stånd forskning och

teknisk utveckling. Det gäller att direkt stimulera investeringarna. Och det gäller att lösa frågan om kapitalbildningen.

På det här sättet, med förslag som angriper de sjuka punkterna i svensk ekonomi - underskotten, inflationen och den dåliga industriutvecklingen - har arbetarrörelsen ett samlat och genomtänkt program för att bekämpa arbetslösheten och föra landet ur krisen. Vi utlovar inte guld och gröna skogar. Tvärtom blir det ett långt och mödosamt arbete som kommer att ta en god del av 80-talet i anspråk. Men vi kan visa en väg ut ur krisen som ger en framtid för Sverige som industrination och som välfärdsstat.

x x x

Svenska Dagbladet hade härom veckan en utomordentligt avslöjande ledare. Tidningen manade de borgerliga partierna till gemensam kamp mot löntagarfonderna. Annars, skrev de, vinner socialdemokraterna valet på plånboksfrågorna.

Det som det moderata huvudorganet något föraktfullt benämner plånboksfrågorna, det är sänkta reallöner, redkordinflation, ökad arbetslöshet, höjda matpriser, höjda hyror, försämrade sjukförsäkring, försämringar för pensionärer och handikappade. Det vill man slippa diskutera. Det är plånboksfrågor. Jag misstänker att det blir svårt att undgå för dem. Och det är säkert en riktig bedömning att detta blir en viktig anledning till en socialdemokratisk valseger. Svenska Dagbladets ledare avslöjar att skrämselfpropagandan om fonderna upplevs som de borgerliga partiernas sista halmstrå inför 1982 års val.

Och visst skall vi diskutera löntagarfonder.

Motståndarna söker skrämja svenska folket med skräckbilder av stora fonder som kväver verksamhetslust och företaganda i byråkrati och ofrihet.

Men svenska folket har erfarenhet av stora fonder som socialdemokraterna inrättat och som funnits i landet i 20 år. De fonderna fick vi också strida för. De utmålades på samma sätt som hot mot både friheten och välfärden.

Vi ställde ut ett löfte till alla arbetande - ett löfte om värdesäkrad tjänstepension. Det löftet kunde vi inte hålla om vi inte satte av pengar till investeringar så att pensionerna kunde betalas ur produktionen. Därför inrättade vi pensionsfonderna.

De blev verkligen stora. De klagomål som nu framförs gäller dock främst att de urholkas av inflationen och därför är för små. Det har inte blivit någon väldig byråkrati. AP-fondernas administration består av ett mycket begränsat antal personer.

Vad har vi haft för nytta av dessa fonder?

Vi lovade en gång en miljon nya bostäder på tio år. Vi lovade nio års skolgång till alla och att bygga ut gymnasieskolor så att de skulle räcka till alla som sökte.

Varför sveks inte våra löften såsom centerns och moderaternas löften sveks? Det var därför att dessa fonder gjorde oss oberoende av bankerna och den privata kapitalmarknaden. Vi kunde genomföra vad vi lovat, därför att vi satt undan pengar till kollektiv kapitalbildning i fonder.

Dessa fonder har finansierat bostadsbyggandet. Det är där våra kommunalmän kunnat låna till kommunernas investeringar i skolor, vägar och sjukhus.

Inte kan man längre skrämman någon med sådana fonder?

I början av 70-talet förde vi fram tanken på en 4:e AP-fond, som genom aktieköp skulle kunna satsa riskvilligt kapital i näringslivet. Förslaget möttes av en våldsam skrämselfpropaganda. En borgerlig partiledare förklarade att detta var den värsta socialiseringsaktionen sedan Gustav Vasas tid. Men likväl infördes den 4:e AP-fonden. Den är nu så uppskattad att den borgerliga regeringen förbättrat dess ekonomiska möjligheter och börjat tala om en 5:e och kanske en 6:e AP-fond.

Inte kan man längre skrämman någon med sådana fonder?

Varför behöver vi nu kapitalbildning i löntagarfonder? Vi vet svaret. Det är min övertygelse att löntagarfonder är nödvändiga för att vi långsiktigt skall kunna föra Sverige ur krisen. De behövs för jobbens skull. De behövs för att trygga den kapitalbildning som är erforderlig för de framtidssatsningar som skall kunna utveckla detta land och dess näringsliv.

Det är det vi skall ha fonderna till. Det är ingen dogmatism som ligger bakom utan övertygelsen att vi måste sätta undan pengar till investeringar för att säkra jobben och välfärden.

Varför i kollektiv form? Ja, löntagarfonder flyttar inte till Lichtenstein. De behöver inte jagas av Interpol till Costa RICA: Det är en väldig trygghet för löntagarna att löntagarfondernas kapital inte dras till USA eller Zürich om räntorna där ligger högre än i Sverige, att de inte flyttar till Hong Kong eller Korea för att få billig arbetskraft.

Vidare: Löntagarfondernas kapital läggs inte i fri-märken, konst, guld, silver eller ädla stenar för förvaring i bankfack även om det skulle råka vara temporärt lönsamt. Löntagarfondernas kapital läggs i industrin. Det skall arbeta i produktionen. Det skapar därmed välfärd och välstånd.

Därför vill vi ha fonder som är kollektivt ägda som AP-fonderna. Utbytet för den enskilde måste i första hand gå via lönekuvertet, de trygga jobben, en lönsam industri och de värdesäkra pensionerna.

Vi kan inte uppnå vårt mål genom att bevara och i realiteten förstärka den koncentration av ägande och makt som nu råder i det privata näringslivets storföretag. Det är i verkligheten det enda de borgerliga har att erbjuda. Men det kommer att strida mot människornas känsla för rättvisa och rättfärdighet att

makten och ägandet i näringslivet ytterligare förstärks till ett litet fåtal.

Vi kommer icke på den vägen att kunna få den samling av krafterna som behövs för att klara våra ekonomiska problem. Arbetarna och tjänstemännen måste få delaktighet i förmögenhetstillväxten och delaktighet i inflytandet över hur framtiden skall formas i det svenska näringslivet.

Vi vill utforma löntagarfonderna på ett sådant sätt att de fungerar väl och accepteras som en naturlig del i ett expansivt och effektivt näringsliv, av vår blandekonomi. Fonderna skall ge trygga jobb, säkra pensioner och en välfärd som vi producerar själva genom eget arbete och inte genom att låna utomlands. De får inte leda till en ineffektiv användning av begränsade kapitalresurser.

Våra motståndare påstår - med en debattmoral som påminner om kosackvalet 1928 - att arbetarrörelsen med löntagarfonderna skall avskaffa marknadsekonomin. Det vill vi inte - lika litet som socialdemokraterna när vi kom till makten 1932 - stal böndernas kor, skövlade deras åkrar eller rövade bort deras hustrur och barn.

Självfallet kan man genomföra en ändrad fördelning av förmögenheter och en ändrad fördelning av inflytande inom ramen för en marknadsekonomi. Annars skulle vi ju vara för evigt dömda att i frihetens

namn behålla ett utpräglat fåtalsvälde inom det svenska näringslivet och en allt mera orättfärdig fördelning av inkomster och förmögenheter. Jag är fullständigt övertygad om att detta kommer svensk arbetarrörelse aldrig att godta.

Vi kan ta motståndarnas skrämselfpropaganda med lugn. Vi vet att de i långa stycken talar mot bättre vetande. Vi vet att de ger en falsk bild av våra avsikter. Vi kan med hela kraften av vår övertygelse hävda att det verkliga hotet mot en förnuftig marknadsekonomi kommer från en allt för stor privat maktkoncentration i näringslivet och från ett näringsliv som i praktiken inte fungerar bra. Det verkliga hotet mot en solidarisk marknadsekonomi kommer från dem som vill tillåta arbetslösheten att växa, gröpa ur den sociala välfärden och låta de ekonomiska klyftorna mellan människorna växa.

Vi vill inte skapa för stora förväntningar hos anhängarna eller för stora farhågor hos motståndarna genom att ge sken av att vi genom löntagarfonderna plötsligt skulle träda in i ett alldeles nytt samhälle. Så blir det inte. Men löntagarfonder kan bli ett viktigt instrument för att föra Sverige ur krisen, trygga jobben och medverka till en jämnare fördelning av makt och inflytande i vårt samhälle, en bättre demokrati. Det är viktigt nog.

Inte kommer man i framtiden att kunna skrämja för sådana fonder.

Det kommer att ta tid att utforma ett fullständigt förslag om löntagarfonder. Men sakfrågorna ställs vi inför mycket snabbt.

Situationen inför den avtalsrörelse som skall inledas om ett år är sannerligen inte enkel. En kraftig reallönedpressning har ägt rum. I utbyte mot den uppoffringen har löntagarna fått ingenting. En fortsatt urholkning av det sparande som används produktivt, i uppbyggande syfte, har skett. Sysselsättningen är hotad för allt fler. Den offentliga sektorns finanser är urholkade. Och det värsta av allt: Det finns inte en bestämd handlingslinje ut ur krisen.

Den situationen är farlig, därför att den leder så lätt till att vardera parten i avtalsrörelsen tvingas nöja sig med att slåss för sin förmenta omedelbara egennytta - kraftiga fackliga lönekrav, respektive kraftiga lönesänkingskrav från arbetsgivarna - eftersom ingen övergripande strategi ut ur återvändsgränd nu finns.

Avtalsrörelsen måste bli ett led i en rekonstruktion av vår ekonomi. Vi kan vid den tiden - d.v.s. nästa höst - självfallet inte ha genomfört ett fondsystem och inte heller ha utarbetat ett i alla detaljer färdigt förslag. Det tar längre tid än så. Men de problem som i hög grad varit upphovet till tanken på löntagarfonder möter vi omedelbart.

Arbetsgivarnas intresse i nästa avtalsrörelse är att det skall bli återhållsamhet i lönekraven. Det är också ett allmänt intresse att på så sätt värna vår konkurrenskraft. Arbetsgivarna måste också vid det här laget inse, att det inte genom brutal militans - genom en ny storlockout - kan genomdriva låga nominella avtalskrav. De förnuftiga arbetsgivarna inser, att de måste ge och ta.

Fackföreningsrörelsen å sin sida kan ställa upp på återhållsamma lönekrav endast om man får något för det. Återhållsamma lönekrav skall i teorin ge ett ökat investeringsutrymme och därmed fler jobb. Löntagarna har lärt sig att så har det inte blivit. I den mån reallöneminskningarna frigjort kapital så har detta kapital i stor utsträckning inte på ett sätt som gynnar löntagarna. Därför måste fackföreningsrörelsen få en garanti för att så sker, om den skall kunna erbjuda återhållsamhet i lönekraven. Så ser situationen ut rent objektivt.

Dessa problem får vi mycket snart anledning att sätta oss ner och resonera om mellan partiet och LO, vad socialdemokratin i regeringsställning kan göra för att skapa rimliga förutsättningar för avtalsrörelsen. Då kommer vi ofrånkomligen in på att till avtalsrörelsen koppla frågan om en vinstdelning som kommer löntagarna till del i form av satsningar på nya jobb.

Den rapport i fondfrågan som förelagts våra kongresser har vi ansett böra utgöra utgångspunkt och riktlinjer för arbetarrörelsens fortsatta handläggning av denna fråga. Det vore emellertid av flera skäl oklokt att i dagens läge låsa oss för mycket.

Vi har i praktiken utestängts från möjligheten att utreda frågan i alla detaljer. Vi skall öppet erkänna att vi inte är färdiga i alla delar. Det finns en hel del problem som vi behöver ytterligare diskutera. Vi bör vidare eftersträva bredast möjliga anslutning. Därför måste vi vara beredda att ta hänsyn till vad andra kan ha att anföra.

När det gäller utformningen är det emellertid vissa principer vi måste hålla fast vid.

För det första: Finansieringen av löntagarfonderna måste bygga på en kombination av vinstdelning och lönebaserade avgifter.

För det andra: Fonderna skall göra satsningar i livskraftig industri. De skall alltså förvaltas så att de lämnar normal avkastning. Det är ett mycket viktigt uttalande i partistyrelsens utlåtande till kongressen. Vi vill inte ha en ineffektiv användning av begränsade kapitalresurser. Därför måste vi vara mycket fasta när det gäller avkastningskravet. Det ligger i vårt eget intresse.

För det tredje: Fonderna skall motverka maktkoncentration inom näringslivet. Det förutsätter en på samma gång kollektiv, demokratisk och decentraliserad förvaltning av fonderna. Fonderna skall ge inflytande åt de anställda i de företag där de arbetar.

Vi inom arbetarrörelsen har länge diskuterat löntagarfonder. I en stor och svår fråga måste diskussionen ta sin tid. Det är viktigt i en fri folkrörelse. Småningom blir det emellertid allt viktigare att komma till den punkt där man kan skrida till handling.

Jag tror för min del att det är viktigt att LO-kongressen och partikongressen ger besked och mandat på två punkter.

Kongresserna bör ge uttryck åt den samlade arbetarrörelsens bestämda vilja att genomföra löntagarfonder enligt de riktlinjer som jag här presenterat och som vi redovisat i våra utlåtanden. De bör samtidigt öppna möjligheten att redan i samband med nästa års avtalsrörelse genomföra åtgärder som kan underlätta både avtalsrörelsen och framtidssatsningarna i svensk industri.

Kongresserna bör ge den socialdemokratiska partiledningen i nära samarbete med fackföreningsrörelsen

ett betydande handlingsutrymme när det gäller den tekniska utformningen och när det gäller tidsplanen för genomförandet av ett förslag om löntagarfonder.

Det är ett uttryck för styrka och självtillit att vi hela tiden sagt ifrån att vi är öppna för diskussion om löntagarfondernas utformning.

För närvarande finns det inte mycket utrymme för en dialog. Just nu bedriver vissa kampanjmakare inom Svenska Arbetsgivareföreningen en högröstad agitation riktad till företagarna: vägra diskutera med arbetarrörelsen. Mycket av detta råskäll är troligen mindre dikterat av omsorg om företagsamheten än av omsorg om de bräckliga borgerliga partierna.

De militanta i SAF betar sig som om det skulle vara möjligt att på något vis avskaffa arbetarrörelsen, förgöra den, som om det skulle gå att med smädelse och invektiv radera bort arbetarrörelsen ur vårt samhällsliv.

Men näringslivets alla pragmatiker inser att arbetarrörelsen är och förblir en avgörande kraft i vårt samhälle, som de inte kan räkna bort.

SAF:s professionella kampanjmakare betar sig som om det skulle vara möjligt att kasta vår blandekonomi över ända till förmån för en renodlad kapitalistisk

marknadsekonomi, ett de starkas och mäktigas ekonomiska system, en läroboksekonomi för så kallade nyliberaler.

Men förnuftiga praktiker i näringslivet inser att detta skulle leda till hårda sociala strider under lång tid som kunde föröda svenskt näringsliv och att arbetarrörelsen samtidigt har kraft att förhindra att blandekonomin överges. De inser att det är om hur denna blandekonomi skall utvecklas, som arbetarrörelsens debatt handlar. De inser att det är till samtal om detta som arbetarrörelsen bjuder in. Vi kommer att fortsätta med det.

Det har inom arbetarrörelsen alltid funnits stor respekt för dugliga företagare som medverkar i produktionen och därmed är med och frambringar vårt välstånd. Vi har aldrig tvekat att ställa upp till konstruktiva samtal med dessa grupper. Det var Ernst Wigforss som 1938 drog upp riktlinjerna för en sådan dialog och den har tagits upp vid många tillfällen under efterkrigstiden. Åtskilliga gånger med goda resultat för det svenska samhället.

I dag befinner vi oss i ett utomordentligt bekymmersamt ekonomiskt läge med växande arbetslöshet, sjunkande investeringar, jättelika underskott i statsbudgeten och utrikeshandeln. Vi riskerar, inte minst med den dåliga borgerliga politik som nu förs, att glida allt längre tillbaka som industrination. Det

kan komma att gå mycket snabbt utför, därför har vi sagt oss att en dialog med näringslivet om förutsättningarna för att föra landet ur krisen är av värde för hela nationen.

För närvarande förefaller det som om de krafter har överhanden inom borgerligheten och inom arbetsgivarvärlden som anser att man bör regera landet i strid med arbetarrörelsen, som tycks uppleva att den ständiga och ursinniga konfrontationen med arbetarrörelsen har ett värde i sig.

Det är beklagligt att så är fallet. Självfallet kan vi inte falla undan. Bli striden nödvändig, skall vi ta den och vi skall vinna den.

Samtidigt måste vi bevara det långsiktiga perspektivet på den svenska samhällsutvecklingen. Det blir ändå förr eller senare - och jag hoppas förr - arbetarrörelsen som får bära huvudansvaret för att lyfta Sverige ur krisen och för att lägga grunden till en bättre och ljusare framtid. I det perspektivet är det viktigt att vi bevarar förmågan till ett konstruktivt samtal, till ett givande och tagande, med företagare och företrädare för det enskilda näringslivet, som gör en viktig och värdefull insats för att utveckla och förkovra det svenska näringslivet.

Inför valet 1976 förklarade Thobjörn Fälldin trosvisst i en intervju att om socialdemokratin förlorar regeringsmakten, då skulle arbetarrörelsen splittras. Det var bara regeringsinnehavet, själva makten, som höll rörelsen samman. I samma ögonblick som den förlorades, skulle splittringen vara ett faktum. Fälldin trodde att vi inte skulle tåla att gå i opposition. Det gjorde vi. Däremot visade det sig att centern inte tålde att regera.

Det har varit väldigt stimulerande under dessa oppositionsår att känna hur leden slutits i prövningens tid. Sammanhållningen kring gemensamma idéer och gemensamma handlingslinjer har befästs. Detta uppstår inte av sig självt. Vi kan i andra länder bevittna hur lätt splittring uppstår och fördjupas med förödande konsekvenser för handlingskraften.

När vi nu står inför den ansvarsfulla uppgiften att åter söka bringa ordning och reda i landet, så upplever jag denna enighet som vilar på en gemensam samhällssyn och gemensamma intressen, som vår kanske allra största tillgång. Samarbetet mellan socialdemokratin och fackföreningsrörelsen är en positiv, skapande och framtidsinriktad kraft i det svenska samhället. Tillsammans skall vi forma framtidens politik, återge landet en politisk ledning och åter skapa framtidstron i Sverige.